

dantur; iidem plerumque ducatum tanti aestimant, quanti mediocriter dives florenum. Nec refert, quod Princeps non admodum indigeat uno aureo; sufficit enim, quod aureus sit materia valde notabilis, qua per mensem ali potest gregarius miles. Hinc *prob.* 2. Nisi unus aureus etiam respectu distissimorum esset materia graviter prohibita, nimis fortiter allicerentur innumeri fures cum maximo Principum damno ad furta infra aureum committenda, eoque non carentur admodum peccata venialia. *Confirm.* Ideo voluntaria pollutio in omni casu est graviter prohibita, quia licet semel facta non inferret grave damnum specie humanae, ex eo tamen illicita manet, quod si vel semel in aliquo casu non esset illicita, homines ad ejusmodi delectationem proclives facile allicerentur ad fingendas frequentes causas illam procurandi: ergo a pari, licet furtum unius aurei semel factum opulentissimo non inferret grave damnum; quia tamen, si semel non esset graviter illicitum, facile allicerentur homines ad illud frequentandum, ideoque semper erit illicitum. Denique haec sententia ex eo videtur praferenda, quod sit media inter laxiorem, et nimis rigidam, utpote quae nec nimium onerat conscientias delinquentium, nec praejudicat nimium iuribus innocentium.

766. *Princip. III.* *Materia furti respective gravis, attendendo ad diversas hominum conditiones, illa est, quae in unum diem sufficit ad victim ejus personae, cui aufertur.* Hinc peccatum grave est, si a Principe ducatum furteris, a Comite vel alio divite 3. flor., si a mercatore opulento duos florenos, a civi mediocriter divite florenum, ab opifice 6. vel 7. baceos, vel ut ait *Haun.* t. 2. n. 329. quantum solet hujusmodi plebejus opifex intra diem circa aequinoctium lucrari, scil. medium circiter florenum: ab operario autem ex diurno labore vicitante 18. vel 20. crucigeros, a mendico paucos crucigeros, quibus uno die utcumque victimum sibi comparasset. Ita *Laym.* l. c. in *dico II.*, *Bonac.*, *Lugo*, *Sporer*, *Babenst.*, *Stoz*, *Zetl* l. c. n. X. *Ratio* est, quia illa quantitas pecuniae merito judicanda est notabilis, ob cuius injustam ablationem dominus merito censetur graviter invitus: atqui ob injustam ablationem quantitatis, quae alicui secundum conditionem, et communem vivendi consuetudinem ad victimum unius diei suffecisset, quilibet merito censetur esse graviter invitus: ergo.

767. *Princip. IV.* *Furtum in materia levi tribus modis solet fieri grave peccatum.* 1. *Per intentionem auferendi successive materiam gravem;* sic qui repetitis vicibus modicum furatur eidem personae animo furandi successive magnam quantitatem, per singula furta peccat graviter, quia actus externus desumit malitiam suam ab actu interno; ergo cum actus internus ita furantis sit graviter peccaminosus, et singula furta levia fiant ex intentione auferendi materiam gravem, et inferendi damnum notabile, etiam singuli actus externi, scil. furta levia, erunt graviter peccaminosi. *Sanch.* L. 7. in *Decal.* c. 21., *Less.*, *Bonac.*, *Lugo*. Addit *Babenst.* l. c. n. 19. cum *Comm.* quod talis fur non obligetur *sub mortali* ad restitutionem pro singulis furtis levibus, priusquam ad notabilem quantitatem pervenerit, quia obligatio restituendi non mensuratur a voluntate damnificandi, sed a damnificatione externa, vel damno reipsa illato: ergo cum damnum levi furto illatum non sit grave, etiam obligatio restituendi praecise respectu furti levis, non erit gravis. Dixi supra: *Qui saepius modicum furatur eidem personae:* idem dicendum, quod ille peccet mortaliter per singula furta minuta, qui intendit ditescere, et paulatim auferendo a pluribus modicum, sibi acquirere notabilem quantitatem; quae intentio accipiendo injuste notabilem quantitatem est graviter peccaminosa; ergo et ipsa furta minuta tantquam continuae executiones pravae intentionis eamdem malitiam par-

ticipant. Ita *Sanchez* l. c. n. 13., *Less.*, *Lugo*, *Babenst.* l. c. n. 24. Ideoque graviter peccant in singulis defraudationibus etiam levibus, qui injusto pondere, mensura, vel ulna intendunt se locupletare, quia singulae fiunt ex animo acquirendi injuste materiam notabilem. *Confirm.* Ex hac ratione furandi, remque suam augendi gravissima incommoda humanae societati orirentur: quia si liceret injustissima ejusmodi solertia fraudandi mensuras, falsificandi merces etc. omnis fides et securitas in pactis, contractibus et commerciis tolleretur; ex quo plurimum pateretur bonum publicum. 2. *Per multiplicationem*, juxta dicta n. 284.... non quidem eo sensu, quod plura peccata levia simul sumpta faciant unum mortale, sed quod illud furtum, quo ultimo complectur materia gravis, sit peccatum mortale, quia cum praecedentibus compleat grave damnum.

3. Si plures communi consensu, et consilio se determinent, ut quivis modicum auferat, ita tamen ut furtum levia simul sumpta constituant materiam gravem, peccant singuli graviter, quia singuli suo consilio et consensu cooperantur moraliter ad totum damnum, ideoque etiam singuli tenentur ad restitutionem in solidum, scil. in defectu aliorum, ut dicemus *de restit.* Dixi, *si plures communi consensu etc.*; quod si enim plures modica auferendo grave damnum eidem domino inferant, ita tamen, ut nullus de alterius subtractione habeat notitiam, nullus eorum peccat mortaliter, nec ullus contrahit gravem restituendi obligationem, quia nullus fuit causa formaliter injusta gravis damni.

768. *Princip. V.* A furto excusat 1. *Necessitas extrema*, quando scil. est certum periculum amittendae vitae, morbi incurabilis, vel quando timetur malum morti aequivalens. Non autem excusat *gravis* tantum necessitas, quod non extrellum, sed grave tantum malum in corpore, fama, vel fortuna timetur. Vide *propos.* 36. ab *Innoc.* XI. *damnata*. *Ratio* damnationis est, quia facile adducerentur plurimi ad furta committenda, qui quamlibet necessitatem gravem sibi fingerent: in extrema autem necessitate subtrahere alienum quid, quantum sufficit ad tollendam extremam necessitatem, non est furari, quia tunc dominus non potest esse rationabiliter invitus; res enim temporales datae sunt a Deo tanquam media conservandi vitam; ergo hac periclitans proximus potest licite hoc vel illo bono temporali sibi summe necessario uti. Hoc sensu in extrema necessitate fiunt omnia communia; praeterea divisio bonorum introducta est jure gentium, obligatio autem conservandi vitam est juris naturae. *S. Th.* 2. 2. q. 66. a. 7. in *corp.*

769. 2. Excusat a furto *compensatio occulta*, qua creditor ex bonis debitoris clam tollit, quantum sibi debetur: quia per hanc non peccatur *in re*, res enim debetur ex justitia: neque *in modo*, si serventur sequentes conditions. 1. Ut licita sit compensatio occulta requiritur ut id, quod accipitur, sit *debitum ex justitia*, non tantum ex charitate, vel gratitudine. 2. Ut *debitum sit liquidum* sive certum, non autem dubium, vel probabile tantum; tunc enim melior est conditio possidentis. 3. Ut debitum recuperari non possit via juris, vel alio modo sine notabili damno, molestia, aut sine gravi offensione et inimicitia. Plura in resolutione casum.

ARTICULUS II. *De Restitutione.*

§. I. *Praenotanda.*

770. *Praenot.* I. *Restitutio est redintegratio juris alieni laesi, qua vel res accepta redditur, vel damnum illatum compensatur.* 1. Dicitur *redintegratio*, per quam intelligitur actus justitiae commutativa, quo consti-

titur aequalitas, eaque arithmeticā inter datum et acceptum, sive inter damnum, ejusque reparationem; ideo *S. Thom.* 2. 2. q. 62. a. 1. in corp. ait: *Restituere nihil aliud esse videtur, quam iterato aliquem statuere in possessionem, vel dominium rei suae.* 2. Dicitur *juris alieni*, scil. quod quis habet vel in re vel ad rem. Res aliena possideri potest vel bona, vel mala, vel dubia fide. *Bona fide* dicitur quis possidere rem alienam, quando invincibiliter existimat esse suam: *mala fide*, quando quis vel scit rem esse alienam, vel ex ignorantia vincibili et culpabili credit esse suam, et non alienam: *dubia fide*, qui vel positive vel negative, et practice dubitat, an res sit sua.

771. II. *Injuria* minus strieta opponitur justitiae distributivae, vindicativae, et legali: stricte autem dicta opponitur justitiae commutativae; hinc recte definitur *laesio voluntaria juris alieni*. Alia *injuria* fit *commissione* agendo aliquid contra jus proprietatis alterius, et dicitur *positiva injuria*, estque contra praeceptum justitiae negativum, quod ita solet exponi: *Nulli alteri, quod suum est, auferto, laedito, retinetio.* Huc pertinent *fraus, dolus, vis, metus etc.* Alia fit *omissione*, si omittas facere alteri, quod ei debes ex justitia stricta; haec dicitur *injuria negativa*, estque contra praeceptum affirmativum, quod ita exponitur: *Unicuique alteri suum sinito, tribuito, reddito.* *Injuria* Theologis alia est *mentalis*, quae sola mente committitur, scil. vel *dubitazione temeraria*, contraria juri alterius, vel *suspicione*, vel *temerario judicio*, de quibus infra; quilibet enim habet jus, ut non revocetur in dubium, multo minus condemnetur sua innocentia, nisi sufficientibus indicis delictum, vel ejus suspicio aut dubitatio firmetur. Alia *verbalis*, quae verbo irrogatur, eujus species sunt contumelia, convicium, detractio, maledictio, etc. Denique alia est *realis*, quae fit facto vel quasi facto, scil. vel *commissione* vel *omissione*, fraude vel violentia, circa bona corporis vel animi etc. *Injuria* ex genere suo est peccatum grave. *Ratio* est, quia illud n. 277. diximus esse peccatum grave ex genere suo, quod intra lineam suam potest esse mortale, licet non accedat diversa malitia; leve vero ex genere suo, quod licet crescat intra lineam suam, non tamen fit mortale, nisi contrahat diversam malitiae speciem; atqui licet *injuria* secundum culpam possit esse gravis vel levius, solum tamen incrementum quantitatūm damni vel materiae, circa quam illa versatur, fit peccatum grave intra suam lineam seu speciem *injustitiae*, si *voluntarie* et *deliberate* laedit alterius jus: ergo. Causae gravitatis continentur sequenti versu: *His tribus ex causis injuria redditur atrox, facti, personae, vel ratione loci.* Huc pertinet regula juris 27. in 6. *Scienti et consentienti non fit injuria, neque dolus:* intellige circa jus mobile, cui efficaciter quis cedere potest. Item regula 145. ff. de R. J. *Nemo videtur fraudare eos, qui sciunt et consentiunt;* scienti autem tantum, sed non consentienti, fieri potest *injuria*, ut patet in *injustis violentiis*. Item fit *injuria* consentienti in actionem, sed non scienti, eam esse contra jus suum, quia, tunc non habetur consensus plane perfectus; admixtum enim est involuntarium. *Dixi, circa jus mobile:* securus est circa jus immobile, quo quis se pro arbitrio abdicare nequit. Oritur autem haec immobilitas 1. vel *ex lege superioris*, ut patet in pupillo, qui valide nequit cedere juri suo: 2. vel *ex ipsa natura juris ipsi personae immobiliter inherentis*, ut fit in conjugibus, qui nequeunt transferre jus quod habent in corpus alterius: 3. vel *ex defectu tituli necessarii ad validam translationem domini*, uti probabilius contigit in casu solventis usuras per modum pretii pro mutuo. Item in pretio simoniaco.

§. II. Principia generalia de restitutione.

772. *Principium I. Restitutio est necessaria ad salutem necessitate praecepti.* *Prob. 1.* ex Apost. ad Rom. 13. 7. *Reddite ergo omnibus debita,* *Prob. 2.* ex c. 1. caus. 14. q. 6. desumpto ex *S. Aug. epist. 54. ad Macedonium*: *Si res aliena, propter quam peccatum est, cum redi possit, non redditur, non agitur poenitentia, sed fingitur: si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum, sed ut dixi, cum restituvi potest.* *Prob. 3.* Observatio justitiae necessaria est ad salutem; neglecta autem restitutione observari justitia non potest: ergo observatio restitutio-
nis pariter necessaria est ad salutem. *Dixi* quod sit necessaria *necessitate praecepti*: quia necessaria non potest dici *necessitate medii* hoc modo, quasi is non possit consequi salutem, qui inculpabiliter non restituit, vel qui absolute non potest restituere: talis enim, si de peccato vere doleat, et voluntatem habeat restituendi si posset, adhuc potest salvare, ut patet ex cit. can. Est autem obligatio restituendi gravis, si sit circa materiam gravem; levis, si circa levem.

773. *Principium II. Obligatio restituendi ex duplice radice naturali* oritur, juxta Laym. l. 3. de Just. t. 2. c. 1. n. 2. cum *S. Thom.* 2. 2. q. 62. a. 6. in corp. 1. *Ex re accepta, sive aliena.* 2. *Ex injusta acceptione.* Ex *re accepta* ad restitutionem teneris, quando res aliena ad te sine culpa aliqua theologica pervenit, quum tamen cognoscis, vel postea comperis esse alienam. *Ratio* est, quia res aliena non potest sine *injuria* retineri invito rationabiliter domino: ideoque res aliena, ubicumque fuerit, clamat ad suum dominum, qui retinet jus sibi eam vindicandi, vel exigendi pre-
mium aequivalens, quamdiu res sua existit apud alium formaliter vel aequi-
valenter in suo pretio; nemo enim jus suum amittit, nisi vel ob consensum
voluntarium, vel ob propriam culpam *injustitiae*, vel ob dispositionem ju-
ris, vel ob casum fortuitum.

Altera radix proxima restitutionis es *injusta acceptio*, qua vel scien-
ter et injuste occupasti rem alienam, v. g. furto, fraude, usura etc., vel
quando damnificando proximum re sua privasti, quamvis res aliena ad te
non pervenerit, v. g. si domum proximi incendio destruxisti: talis enim
injusta damnificatio vere est *injusta rei alienae subtractio*, quamvis sit
subtrahenti inutilis, cum nihil ex re aliena detineat *damnificator*. *Ratio*
est, quia utroque modo laeditur jus alterius, non autem extinguitur; ergo
cum maneat jus alterius laesum, reparari debet per restitutionem. *Proba-*
tur hoc principium. Tot sunt radices proximae restitutionis, quot sunt pri-
mariae species laesionis: atqui tantum sunt duae primariae species lae-
sionis juris alterius, scil. *laesio materialis*, cui respondet *obligatio ex re accepta*, et *formalis*, cui respondet *obligatio ex injusta acceptione*: ergo.

Porro hic non inhaeremus speculationibus, vi quarum *tituli* et *modi*,
quibus jus proprietatis est comparatum, dicuntur quidem radix restitu-
tionis, sed remotissima: sic etiam ipsum jus residens in altero dicitur radix
restitutionis, quatenus vi hujus exigitur reparatio juris laesi: haec tamen
radix non est proxima, sed remota, quia hoc jus secundum se et absolute
potius exigit conservationem aequalitatis, reparationem vero actu exigit
mediante *injusta acceptione*, vel *re accepta*, quas proinde dicimus radices
proximas. Pariter alios titulos restituendi huc reducimus, quos assignant
Jurisconsulti, quales sunt, *delictum et quasi delictum, contractus et quasi*
contractus, ac legis dispositio. Alii claritatis gratia plures assignant radices
restitutionis. 1. *Rem acceptam*: 2. *injustam acceptiōnē*: 3. *injustam*
damnificationē: 4. *injustam retentionē*: 5. *injustam cooperationē*: 6. *ex*

contractu: 7. ex quasi contractu, scil. ex officio assumpto. Cum tamen hi tituli reducantur ad duos primos, hinc brevius in iis constituitur solius tota ratio restitutionis. Delictum enim seu injusta damnificatio reducitur ex dictis ad injustam acceptancem, quia est injusta quaedam rei alienae subtractio, quamvis subtrahenti sit utilis. Praestatio debiti ex contractu, vel quasi contractu reducitur ad injustam acceptancem, quatenus non facta solutio est retentio illius, quod debetur alteri; talis autem retentio vere dici potest injusta acceptio. Restitutio autem ex dispositione legis eatenus reducitur ad injustam acceptancem, quatenus restituendi obligatio imponitur vel ad praeveniendam laesionem, vel quia praesumitur praecessisse. Juxta alios solutio debiti ex contractu proprie non est restitutio.

Si quaeras, an res accepta, et injusta acceptio eodem modo obligent ad restitutionem? R. Obligatio ex re accepta non durat, nisi quandiu res ipsa durat et extat vel formaliter in se, vel virtualiter in aequivalenti, seu fructu et effectu relicto; ex injusta autem acceptance durat obligatio restituendi, licet res interierit, nec virtualiter amplius extet: quia iniquitas debet nocere soli inique agenti, non autem patienti innocenter.

774. *Princ. III. Ut ex injusta acceptance oriatur obligatio restitutio-*
nis in foro conscientiae ante sententiam judicis, requiritur culpa theologica,
ita ut non sufficiat mere juridica.

Ante prob. adverte. Nomine culpae theologicae intelligitur a TT. quaevis offensa Dei sive peccatum mortale, aut veniale. Nomine culpae juridicae intelligitur omissione diligentiae, qua proximi damnum impediri potuisse, sive coram Deo, et in foro conscientiae sit peccatum, nec ne. Culpa juridica alia dicitur *lata*, quae est omissione diligentiae, quam homines ejusdem conditionis in talibus circumstantiis communiter solent adhibere. *Lati*or dicitur *dolus praesumptus*, sive omissione debitae diligentiae, ex qua etsi non omnino manifeste colligatur malus nocendi animus, prudenter tamen potest praesumti; talis est in eo, qui damnum proximi non intendit quidem, illud tamen praevide futurum ex actione sua, vel ejus omissione. *Latissima* vocatur *dolus apertus*, sive omissione diligentiae debitae ad damnum alterius praecavendum, ex qua manifeste colligitur malus nocendi animus; haec culpa est in eo, qui aliquid agit, vel omittit damni inferendi causa, quod praevide inde secuturum. Culpa juridica *levis* dicitur omissione diligentiae, quam homines diligentiores, et accuratores similis conditionis solent adhibere. *Levissima* culpa est omissione diligentiae exactissimae, quam nonnisi accuratissimi, et diligentissimi solent impendere. His praecognitis

Prob. *Principium tertium*. Damnum sine culpa theologica datum, non voluntarie, nec cum ulla injuria formalis, sed quasi casu pure fortuito est illatum, sicut inferri solet a fulmine, vel furioso; ergo aequo parum potest obligationem restitutionis inducere, ac si ab infante, vel amente esset illatum. Confirm. 1. Aequitas naturalis, et jus non magis gravat, ut reparatur jus laesum alterius, quam ne laedatur: ergo sicut non gravat, ne laedatur inculpabiliter, et per injustitiam tantum materialem, ita neque gravat, ut reparetur laesum laesione, et injustitia tantum materiali, et theologice inculpabili. Confirm. 2. Ex contractu vel voto non oritur gravis obligatio, nisi sint perfecte voluntaria: ergo nec ex damnificatione involuntaria. Confirm. 3. ex c. fin. l. 5. Decret. tit. 37. de injuriis, et damno dato, ubi expresse innuit Gregor. IX. Si culpa tua datum est damnum, vel injuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem forte tulisti, aut haec imperitia tua, sive negligentia evenerunt, jure super his satisfacere te oportet, nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, ex facto tuo injuriam verisimiliter posse

contingere, vel jacturam. In fine subditur: *Secus est tamen in illo dicendum, qui ut non acciderit, de contingentibus nil omisit*. Ubi Pontifex per verba: *Si scire debuisti*; loquitur de culpa per ignorantiam vincibilem commissa: atqui haec non est culpa mere juridica, sed theologica: ergo. *Confirmatur id maxime ex postremis verbis cit...* Babenst. t. 7. d. 4. a. 3. n. 2. hanc vocat communem: vide etiam Sotum, Less., Rheding. et alios. *Confirm. 4.* In casu, quo damnum illatum est ex culpa mere juridica, non tenemur illud reparare *ex re accepta*, quia supponimus, rem apud nos nullo modo extare: deinde nec ex *injusta acceptance*, cum nulla intercedat injuria formalis; ergo *ex jure naturae* non tenemur reparare damnum ex culpa mere juridica illatum. Tenemur tamen in conscientia ad reparandum tale damnum ex legibus positivis humanis et civilibus; quae tamen probabilius non ante, sed post sententiam judicis obligant, ut mox dicemus.

Ex eadem ratione nec oritur obligatio gravis restituendi ex culpa theologica, quae ob indeliberationem tantum est levis; quia etiam hoc casu damnum grave non satis est voluntarium; ergo nec inductivum tam gravis obligationis. Adde, quod culpa venialis ex indeliberatione actus non sit simpliciter delictum, et injurya; ergo nec potest esse radix gravis obligationis; nec laesus videtur tunc juste et rationabiliter esse invitatus, cum actus ejusmodi indeliberati moraliter sint inevitables, ideoque nec potest exigere restitutionem sub gravi culpa in conscientia. Lessius 1. 2. c. 7. dubit. 6. n. 27., Lugo, Tambur., Illsung t. 4. d. 3. q. 1. a. 3. n. 10. contra Vasq. et Molinam. *Confirm. 1.* ex eo, quod obligatio restituendi ex delicto imitetur naturam poenae; ergo sicut defectus culpae gravis excludit poenam gravem, ita defectus culpae gravis ob indeliberationem excludit gravem obligationem compensationis damni non satis deliberate illati. *Confirm. 2.* ex paritate de voto indeliberate edito, ut supra. *Confirm. 3.* Tales actus facile cuilibet subrepunt: ergo accenseri debent casui fortuito.

Denique juxta communiorum, et probabiliorem tunc ad incurrandam obligationem restitutionis sufficit culpa juridica 1. quando ex contractu oritur obligatio restitutio, v. g. quando aliquis se obligavit ad rem alterius custodiendam, servandam, integre reddendam. 2. Ex legibus positivis humanis et civilibus, quales sunt *Lex Aquilia* L. 4. Instit. tit. 3. L. 9. ff. t. 2. et c. 3. t. 35. aliaeque de quasi delictis et damnis vel nostra vel nostrorum culpa per animalia nostra illatis; quarum legum finis est tum consulere indemnati proximi, tum curam et cautelam aliorum acuere, ne damnum proximo inferatur. Ergo cum hae leges justae sint, et tendant ad bonum communis, nos obligant in conscientia ad reparandum damnum saltem *post sententiam judicis*. Actio autem quae in jure datur damnificatis ex culpa juridica est triplex. *Prima* est *actio ex delicto*, seu *lege Aquilia*; et haec est actio poenalis, qua vindicatur damnum per rei corruptiōnem illatum. Haec a JCtis subdividitur in directam, et utilem. *Secunda* est *actio in factum ex quasi delicto*, qua vindicatur damnum datum ex dejectis vel effusis ab inhabitantibus aedes, ex imperitia judicis judicantis, vel notarii imperite conficientis instrumentum etc. *Tertia* est *actio noxalis*, quae datur adversus dominum servorum, qui damnum, et animalium, quae pauperiem fecerunt. Dixi supra: *post sententiam judicis*: quia juxta dicta ex jure naturae non tenemur reparare damnum ex culpa mere juridica illatum, sed ex legibus positivis: quod autem hae non ante, sed post sententiam judicis obligent in conscientia, inde eruitur, quia cives sufficenter stimulantur ad cautelam damni fortuiti (qui est finis harum legum) si post sententiam judicis restituere teneantur; item quia major obligatio nec ex verbis, nec ex fine legis, nec ex interpretatione DD. aut praxi sub-

ditorum dederuntur: ergo. Ita *Molina*, *Lessius*, *Laymann*, et alii contra *Vasq.* et *Turrian*. qui defendant, quod haec lex ex actione noxali obliget in conscientia ante sententiam judicis, tum contra *Haunold* et *Rebell*. qui negant obligationem etiam post sententiam judicis ob damnum culpa mere juridica datum.

775. *Princ. IV.* Ad restitutionem obligantur, quicumque positive et efficaciter cooperantur ad damnum proximi; ex negative autem concurrentibus illi tenentur ad restitutionem, qui ex contractu, vel quasi contractu sunt obligati ad avertendum damnum. Ante probationem

Adverte. S. Th. 2. 2. q. 62. a. 7. novem causas cooperantes ad damnum proximi his versibus comprehendit:

*Jussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.
Quilibet in solidum reddat prius injuriato.*

Positive et directe concurrunt sex priores in cit. vers. scil. *mandans*, *consulens*, *consentiens*, ante factum *palpans* sive *laudans*, *dans recursum*, et *participans*, quatenus mandato, consilio, suffragio etc. moraliter movent, et positive inducunt ad damnum injuste inferendum proximo, vel physice participant cum eodem. Tres posteriores (scil. *mutus*: h. e. qui ante damnum illatum non monet, non clamat, non impedit; *non obstans*, qui, dum fit damnum, non defendit, non prohibet, non custodit rem; *non manifestans*, qui post damnum non admonet, non revelat, ut ait *La Croix* l. 3. p. 2. n. 41.) dicuntur concurrere negative et indirecte, quatenus praecise non impediunt damnum injustum. His praemissis

Prob. prima pars ex propos. 39. ab *Innoc. XI.* damnata. *Ratio* est, quia omnes positive et efficaciter concurrentes juxta sex primos modos sunt causa moralis damni; ergo idem est, ac si ipsi damnum intulissent. *Prob.* etiam secunda pars. Quia extra contractum, vel quasi contractum nemo tenetur e *justitia* ad impediendum alterius damnum, sed tantum ex charitate, si possit impediri absque notabili incommmodo; ergo qui juxta tres postremos modos negative tantum concurrunt, non impediendo damnum, ex supposito, si non teneantur ex officio, contractu, vel stipendio, peccant quidem contra charitatem, non tamen contra justitiam: ergo nec tenentur ad compensationem damni, utpote quae est actus justitiae commutativa. Ita *Comm.* Exempla occurserunt in resol. cas.

776. Dixi, de *quasi contractu*: omnes enim, qui ex officio aliis obligati sunt, dicuntur teneri ex *quasi contractu*: communiter autem quinque species ex *quasi contractu* numerantur ex L. 3. *Institutionum* tit. 28. *de obligationibus*, quae *quasi ex contractu* nascuntur: scil. 1. *Negotia gesta*: sic qui negotia absentis gerit, dicitur *quasi contractum* habere cum absente, cuius negotium gerit. 2. *Tutela et cura*: tutor cum pupillo, et curator cum furioso, aut minorenne. 3. *Communio rerum*: sic habentes rem aliter quam ex contractu societatis communem, ultro citroque ex *quasi contractu* tenentur. 4. *Aditio haereditatis*: sic tenetur haeres adiens haereditatem erga legatarios, et credidores defuncti. 5. *Solutio indebiti*: sic tenetur, qui recipit indebitum solutum per errorem. Denique juxta communem ex *quasi contractu* tenentur gubernator, judex, advocatus, medicus, parochus, artifex etc.; hi enim, dum ejusmodi officia in se suscipiunt, tacite saltem et virtualiter se obligant ad debitam diligentiam, alias a republ. nunquam ad haec munia admitterentur.

777. *Princip. V.* De circumstantiis restitutionis, quae his versibus complectuntur:

*Quis, cui restituet, quid, quantum, quomodo, quando,
Ordine, quo loco, quae causa excusat iniquum;*
tene sequentia:

1. *Recte ait Pontas. V. restitutio.* Inter eos omnes, quos urgere potest restitutionis obligatio, coriphaeus omnium habetur, qui iniquus rei possessor est, sive qui detinet rem alienam: cui deinde succedunt quasi secundarii, qui fuerunt injustitiae perpetratae, aut detrimenti illati socii, atque participes.

2. Quando res injuste ablata in integra sua natura non amplius extat, altera res ejusdem valoris restituenda est. Neque vero sola res, quae possidetur inique, reddenda est, sed insuper quaecumque damna rei proprietario ex ejusdem privatione emiserunt, ei sunt integre rependenda.

3. Debita vel bona certa, quorum dominus scitur, regulariter debent restitui ipsi domino, quia ipsi competit jus primarium ad rem. *Excipe 1.* Si dominus sit defunctus, omnia debita realia sive ex contractu, sive ex delicto, reddi debent haeredi; hic enim succedit in omnia jura defuncti: si vero defunctus de rebus suis non disposuerit, nec haeredem ab intestato reliquerit, ejus bona et jura dicuntur vacantia, et derelicta, juxta l. 1. 4. et 5. *Cod. de bon. vacant.*; ergo debitor ea potest retinere. Jure civili autem cedunt fisco saltem post sententiam judicis. 2. Si vero alteri debeatur rei a te acceptae possessio, huic immediate restituenda est, v. g. accepisti rem apud Titum depositam, ab eo conductam, illi commodatam, aut emphyteuticam, eam teneris restituere Titio depositario, commodatario etc. non vero domino; quia Titus sine injuria privari non potest jure custodiae, usus, vel possessionis, nisi vel consentiat, vel certo sciatur re inique abusurus; ex hac ratione bona Ecclesiae non sunt restituenda Praelato dissipatori, sed Capitulo. 3. Si acceperis rem a possessore malae fidei, v. g. horologium emisti a fure, *per se* non furi, sed domino reddi debet, quia hic solus in illud habet jus, non vero fur tanquam iniquus possessor. Dixi, *per se*; quia si fur tibi vendiderit horologium, vel aliam rem furto ablatam, nec possis aliter recuperare tuum pretium, poteris tuum pretium repetere, permittendo, ut fur horologium recipiat; tum quia habes jus ad tuum pretium, pro quo nihil accepisti, tum quia te non obligasti ad conservandam rem domini cum tanto damno. *La Croix* l. 3. p. 2. n. 99. hanc sententiam vocat communem, n. tamen seq. limitat hanc sententiam, quod tunc res ablata possit furi reddi, quando prudenter fur judicatur velle restituere rem, non autem eo casu, quo creditur non redditurus, aut dominus aliter, aut cum minore periculo non recepturus rem suam.

778. II. *Bona incerta comparata ex delicto*, v. g. *furto, usura, iniqua mensura, pondere etc.* si facta diligent inquisitione dominus sciri, vel conveniri nequeat, restitui debent pauperibus. *Ratio* est, quia res, quae dominum habet, non potest retineri illo non consentiente, aut si dominus reperiiri nequeat, expendi debet secundum voluntatem domini prudenter praesumptam: atqui talia bona incerta ex delicto dominum habent, nec praesumi potest prudenter, quod dominus velit ea retineri ab injusto possessore, ne lucrum ex delicto reportet, sed prudentius praesumitur, quod, si sibi, vel haeredibus restitui non possint, velit ea impendi ad pias causas, v. g. dando eleemosynas, ut saltem in bonum animae suae cedant; ergo sic restitui debent. Ita S. Th. 2. 2. q. 62. a. c. ad 3. ubi addit: *Si vero dominus sit multum distans, debet transmitti, quod ei debetur, et praeципue si sit res magni valoris, et possit commode transmitti; alioquin debet in loco tuto deponi, ut pro eo conservetur, et domino significari.* Vide *Ilsung* t. 4. d. 3. n. 250., *Scot.*, *Vasq.*, *Sanch.* *Confirm.* ex c. cum tu de usur. Si dominus

in particulari quidem ignoretur, sciatur autem in communi, uti sciunt mercatores, caupones, pistores, laniones etc., qui mensura, vel pondere iniquo defraudarunt concives, etsi nesciant, quibus in particulari damnum sit illatum, restitutio potius facienda est communitatii laesae minuendo pretium, vel augendo pondus et mensuram. *Bona incerta ex contractu, vel inventione* (v. g. si mercator loco cupri tibi tradidit aurum, vel si invenisti annulum pretiosum) juxta tutiorem, ut ait *Laym.* l. 3. de Just. t. 1. c. 5. n. 24., si eorum dominus post diligentem inquisitionem non compareat, pauperibus eroganda, vel ad aliam piam causam applicanda sunt, ex rationibus modo allatis. Contrariam, quod inventor rem inventam possit retinere, si post moralem diligentiam adhibitam non possit rescire dominum, ibidem vocat valde probabilem. Ad proxim idem monet observandum: 1. Si dominus compareat, antequam res consumpta est ab inventore, absque dubio illi restituenda est. Huc tendit dictum *S. Aug.* *Si quid invenisti, et non reddidisti, rapuisti* (hom. 9. ex 50.) 2. Prudentis arbitrio ex circumstantiis, et praesertim ex valore rei inventae aestimandum esse, quamdiu expectare debeat inventor, donec rem inventam alienare, vel absumere possit: si vero post alienationem vel assumptionem bona fide factam, dominus compareat, nihil ipsi restituendum est, nisi quatenus inventor locupletior inde factus est. 3. Similiter nec pauperes, si in eos rei inventae distributio facta sit, aliquid restituere debent, nisi res in specie extet, dominusque repeatat.

779. III. *Si obligatio restituendi proveniat ratione rei juste vel inuste acceptae, possessae, aut destructae, restitutio fieri debet quam primum moraliter fieri potest post delictum, vel notitiam rei alienae; quia praeceptum negativum non detinendi rem alienam, item non differendi solutionem debitam omni tempore obligat.* Ita *Laym.* l. 3. de Just. t. 2. c. 10. n. 2. ibid. monet cum *Molina*: si quis certum habeat restituendi propositum, sed restitutionem ex gravissima et justa causa aliquo tempore (non admodum longo) differat, non esse facile peccati mortalis damnandum, nec sacramentali absolutione privandum. NB. Si ex tali mora nullum omnino damnum laeso inferatur; licet enim ista dilatio injusta sit, non tamen censetur esse gravis injuria, si nullum inde damnum oriatur; id quod magis verum videtur, si obligatio ex contractu descendat. Causae autem restitutionem juste differendi sunt: 1. Si creditor non sit praesens, nec aliquem constituerit, qui acceptet solutionem. 2. Si creditor etiam tibi debeat, et non solvat. 3. Si solutio fieri non possit sine scandalo, vel notabili damno in bonis animae, famae, vel fortunae, ut infra docetur.

780. IV. *Qui tenetur restituere ex delicto, debet rem inuste ablatam, vel detentam propriis sumptibus in eo loco restituere, ubi laesus, vel creditor eam habiturus fuisset, nisi ei ablata, destructa, vel inique detenta fuisset, deductis tamen expensis, quas ipse laesus rem servando, vel alio deferendo facere debuisse, v. g. si Titio equum abstulisses, quem ille Moguntiam, debuisse ducere, teneris ei mittere equum Moguntiam, deductis expensis, quas Titius in equum fecisset.* *Ratio est, quia restitutio orta ex injusta damnificatione in integrum debet fieri, adeo ut laesus, vel creditor omnino indemnus debeat servari.* Ergo Ita *Laym.* l. c. n. 3., *Less.*, *Vasq.* et *Comm.* *Excipe:* nisi transferendo in locum domini multo majores expensas ex proprio facturus sis, quam res restituenda valeat; tunc ad deferendum non obligaris. Interim si spes sit restitutio facienda ipsi domino, vel haeredibus, res interim in loco tuto debet servari: si spes non sit, potes dare pauperibus. *Laym.* ibid.

2. *Debitor ex sola re accepta tenetur restituere in loco, ubi res de facto*

existit, v. g. viator in domo tua reliquit suam sarcinam, teneris eum per litteras monere; si petat sibi transmitti, transmittenda est, sed expensis domini, quia aequum non est, ut debitor citra culpam suam ex re aliena damnum patiatur; si rem bajulus sibi retineat, vel apud illum citra tuam culpam pereat, ad nihil ultra teneris, quia res regulariter perit suo domino. Vide *La Croix* l. c. n. 366., *Jansen.* cas. 45. n. 17. et *L. argentum* 20 ff. *Commodati.*

3. *Restitutio*, vel potius solutio ex contractu debet fieri in loco, de quo expresse vel tacite inter partes conventum est: in dubio, ubi solutio fieri in loco, de quo expresse vel tacite inter partes conventum est: in dubio, ubi solutio fieri debeat, spectanda est consuetudo loci, ubi contractus est initus; item natura contractus, et variae circumstantiae, ut ex iis mens contrahentium colligi possit. *Laym.* l. c. n. 5.

781. *Princip. VI.* De ordine restitutio observandum est generaliter: *Si debitor habeat bona sufficientia ad solvenda omnia debita, omnibus creditoribus satisfacere tenetur:* ut patet. Si vero non sit par solvendo, 1. restitutio debet res aliena adhuc extans apud debitorem; v. g. Titius debitor habet pecuniam tuam apud se depositam, vel sibi commodatam, vel a se inventam, furto sublatam, vel aliam rem sibi locatam, hanc tibi, et non aliis creditoribus quomodo cumque privilegiatis tradere debet; res enim mansit tua, neque aliis restitutio debet fieri ex bonis alienis.

2. Si debitor pro re empta ab Ecclesia, fisco, vel minorenne, et sibi tradita pretium non solverit, tunc ex constitutione legum Ecclesia, fiscus, et minorenne retinent dominium rei venditae, donec solvatur pretium. *L. Si procurator.* 5. de jure fisci. Item si res empta apud debitorem in specie extet nondum soluto pretio, illa certo domino integre debet restitui, quia reliqui creditores nullum in ea jus habent. *Laym.* loc. cit. c. 11. n. 2.

3. Ex bonis debitoris ante omnia debita etiam hypothecata solvi debent funeralia, medicamenta, et alimenta sibi, uxori, et liberis impensa. Item quod pro inventario, pro custodia supellectilis, et confectione testamenti expensum fuit l. pen. ff. *de relig. et sumpt. fun.* Item merces operariorum, et famulorum *ad necessarios usus* conductorum; haec enim debita contrahuntur ex necessitate, et potius in utilitatem, quam fraudem creditorum; si enim nemo debitori serviret, is fieret magis impotens.

4. Debita certa prius solvenda sunt, quam incerta, scil. quorum creditor sciri, aut conveniri non potest; quia dominis certis proprium jus competit ad debita sua exigenda, non item pauperibus ad postulanda debita incerta, ut ait *Laym.* l. c. n. 1. Juxta alios *ratio* est, quia creditor absens vel ignotus prudenter praesumitur velle, ut, cum restitutio sibi fieri nequeat, fiat creditoribus certis.

5. Creditores hypothecarii (h. e. qui non solum personam debitoris, sed etiam rem ejus vel immobilem, quae vocatur hypotheca, vel mobilem, quae vocatur pignus, obligatam habent in securitatem debiti) praferendi sunt aliis creditoribus, qui vel chirographo, vel instrumento publico, vel testibus, vel debitoris confessione tales esse probantur, ut habetur, l. eos Cod. *qui potiores in pignore.* Item quia juxta reg. 25. ff. *plus cautionis in re est, quam in persona.* Inter ipsos autem creditores hypothecarios praferendi sunt, qui priores sunt tempore, juxta reg. jur. 54. in 6. *Qui prior est tempore, prior est jure.* An haec regula habeat locum inter creditores mere personales, non convenient AA. Affirmant *Gabr.*, *Valent.*; negant vero *Bannes*, *Lessius* c. 15. dub. 16., *Illsung* et alii. Eoquod tales creditores habeant aequale jus, ideoque in plerisque locis cuilibet ex hisce cre-